

Селище даків біля с.Підвиноградів

На території Закарпатської області відомі багаточисельні старожитності річнопам'ятованих історичних періодів. Окрема група представлена пам'ятками дакійської культури зламу нашої ери. Серед них виділяється поселення Підвиноградів (Виноградівський район), відкрите під час меліоративних робіт у 1983 році (Балагури, Котигорошко, 1984, с.15-22).

Пам'ятка розміщена в 0,4 км на південь від села і в 0,3 км на південний схід від будки обхідника залізничної колії (рис.1). Займає поселення урочище Гутманку, зі слабохвилястим рельєфом місцевості, перетинається руслом невеликої річущки, вздовж якої простягається поселення. На площі 100 x 50 м в профілях дренажів зафіксовано більш ніж 100 господарсько - побутових об'єктів. Культурний шар, міцністю до 0,1 м, не враховуючи заглиблених об'єктів, простежено на території всього поселення. Залегав він на глибині 0,4 м від сучасної поверхні.

Для дослідження пам'ятки, в місцях фіксації об'єктів, закладено 4 розкопа загальною площею 448 м². Розкоп I розбито з північного боку поселення. На майданчику в 364 м² досліджено 2 житла, 2 будівлі, 6 ям - комор і 20 стовбових ямок, розкиданих по всій площі розкопа (рис.2).

Житло 1. Наземне, зі стовбовою конструкцією стін, які орієнтовані за сторонами світу. Розміри житла 7 x 6 м. За його периметром розміщувались 7 стовбових ямок, ще 2 знаходились всередині. Діаметр ямок 0,4 - 0,6 м, глибина 0,2 м. Частина житла займала господарська яма аморфної конфігурації. Довжина ями 6,8 м, ширина 1,2 - 3,9 м. Найбільша глибина 0,8 м. Дно нерівне. Північна частина ями відокремлена невеликим останцем. В цьому місці фіксувалось велике скучення обм'язки і саме тут знаходився очаг, який вписувався в межі ями. В плані він колоподібної форми, діаметром 1,5 м. Його основа децю нижче (0,05 м) рівня дна ями і вкрита щільним шаром вугілля з кістками тварин (рис.2).

З території житла зібрано значну (157 фрагментів) кількість кераміки. Це горщики, корчаги, чорнолощені "вази для фруктів" і миски, черпаки, розписні кубки і уламки піфосоподібних посудин (рис.5). З індивідуальних знахідок відзначаємо уламок меча (рис.5, 28), великий топильний брусок і залізу пряжку (рис.5, 15).

Житло 2. Наземне, зі стовбовою конструкцією стін. Кути орієнтовані за сторонами світу. В плані прямокутної форми, розміром 4,5 x 4,2 м (рис.2). Стовбові ями простежені на кутах житла. Діаметр їх 0,3 м, глибина 0,2 м. Центральну частину житла займала яма. В плані аморфної форми, розміром 2,9 x 2,2 м і глибиною 0,3 м. До її південного края примикав материковий останець висотою 0,1 м. Проти нього, в північному куті, знаходився очаг, на 0,2 м заглиблений в дно ями. В плані овальної форми, розміром 1,4 x 1,2 м. В

його заповнені вугілля, кальциновані кістки тварин, фрагменти кераміки. Поряд з очагом лежав жорновий камінь.

З території житла зібрано велику кількість гончарного і ліпного посуду. Це горщики, чорнолощені "вази для фруктів", конічні чашки, сіроглиняні миски, розписний посуд (рис.4, 34-41). Тут відзначимо знахідки залізного шлаку і декількох фрагментів ошлякованої кераміки.

Будівля 1. Представляє з себе колоподібну в плані яму до якої з південного сходу примикав прямокутний останець. Розмір будівлі 3,7 x 2,1-2,8 м, глибина 0,35 м. Висота останця 0,1 м. В конструкцію будівлі входили 3 стовбові ямки, розміщені поза заглибленням (рис.2). В заповненні сильно гумусована глина з великим вмістом фрагментів кераміки (83 екз.). Це горщики, ваза, 3 конічні чашки, миска, жорна, розписний кубок, уламки піфосоподібної посудини (рис.4, 20-31). З індивідуальних речей відзначимо пряслице (рис.4, 25) і великий точильний брусок.

Будівля 2. Наземна, зі стовбовою конструкцією стін, з невеликим відхиленням, орієнтована за сторонами світу. Розміри будівлі 5,8 x 3,3 м (рис.2). За периметром розміщувалось 9 стовбових ям діаметром 0,4 - 0,6 м і глибиною 0,2 - 0,4 м. Ще 5 ямок були вириті в центральній частині будівлі, за її найбільшою віссю. Одна з них знаходилась дещо з боку. Їх діаметр 0,4 - 0,7 м, глибина 0,15 - 0,45 м. Кутіві ямки були забутовані камінням, в одній з них знайдено жорновий камінь. На площі будівлі відмічено скучення обмазки з відбитками прутів. Зі знахідок відзначимо фрагменти 2 - 3 ліпних горщиків, 2 чорнолощених ваз, сітулоподібного графітового горщика з розчісами, червоноглиняної і піфосоподібної посудини (рис.4, 32-33).

Яма 1. В плані яйцеподібної форми, розміром 1,9 x 1,5 м і глибиною 0,45 м. В своїй центральній частині вона більш заглиблена, стінки розширюються в зовнішні боки. Діаметр горловини 1,0 м, діаметр основи 1,8 м, глибина 0,7 м. Дно обпалене до червоного кольору і вкрите шаром вугілля, попелу, обмазки (рис.2). В заповненні знайдено 10 дрібних фрагментів кераміки від 2 ліпних горщиків і чорнолощеної вази.

Яма 2. В плані колоподібної форми, діаметром 1,5 м і глибиною 1,2 м. Стінки звужуються до рівного дна (рис.2). В заповненні знайдено 7 фрагментів ліпної кераміки від 3 горщиків, черпака, 2 мисок, вази і 2 кришечки (рис.4, 11-16).

Яма 3. В плані колоподібної форми, діаметром 1,35 м і глибиною 0,5 м. Стінки ями звужуються до рівного дна (рис.2). В заповненні знайдено значну кількість фрагментів кераміки (70 шт.) від ліпного і гончарного посуду (рис.4, 1-7). Вдалося реставрувати миску, а також реконструювати другу миску і розписний кубок (рис.4, 1-3).

Яма 4. В плані колоподібної форми, діаметром 1,9 м. Стінки конічно звужуються до дна; не доходячи 0,55 м до основи, розширюються в боки. Глибина ями 1,75 м (рис.2). В заповненні невелика кількість вугілля, шматки обмазки, 37 фрагментів від ліпної і гончарної кераміки (рис.4, 42), уламок глиняного конуса.

Яма 5. В плані колоподібної форми діаметром 1,3 м. Стінки конічно звужуються до рівного дна. Глибина ями 1,4 м (рис.2). В заповненні вугілля, обмазка, дрібні фрагменти кераміки.

Яма 6. В плані колоподібної форми діаметром 1,2 м і глибиною 0,8 м. Стінки конічно звужуються до рівного дна (рис.2). В заповненні вугілля, шматки обмазки, дрібні фрагменти кераміки.

Крім вищеописаних об'єктів частково вскрито 2 будівлі. Перша біля південної стінки розкопу, а друга - північної. Розкопані частини будівель матеріалу не містили.

На площі розкопу досліджено 20 безсистемно розміщених стовбових ямок, які не входили до конструкцій жител і будівель. В плані вони колоподібної або овальної форми глибиною 0,15 - 0,45 м.

Розкоп II. Площа 4 x 2 м, закладений в 20 м на захід від розкопу I, на місці фіксованій в профілі дрен очага (рис.1).

Очаг 1. В плані квадратної форми, розміром 1,1 x 1,1 м. Одна стінка знищена дренажною траншеєю. Глибина очага 0,3 м. Стінки прямі, дно обпалене і на 0,2 м вкрите шаром вугілля (рис.3).

Розкоп III. Закладено в 40 м на південний схід від розкопу I (рис.1). На вскритому майданчику 10 x 4 м досліджено 2 господарські ями і очаг.

Яма 7. В плані колоподібної форми, діаметром 1,5 м і глибиною 0,8 м. Стінки конічно звужуються до рівного дна (рис.3). В заповненні ями вугілля, обмазка, значна кількість кераміки від 2 - 3 горщиків, миски, кувшина, вази, конічних чашек, розписної і піфосоподібної посудини (рис.4, 8-10).

Яма 8. В плані овальної форми, розміром 1,4 x 1,3 м і глибиною 0,8 м. Стінки конічно звужуються до рівного дна (рис.3). В заповненні вугілля, обмазка, дрібні фрагменти кераміки.

Очаг 2. В плані прямокутної форми з закругленими кутами. Розміри його 1,0 x 0,8 м, глибина 0,4 м. Стінки плавні звужуються до рівного дна. В заповненні велика кількість вугілля (рис.3).

Розкоп IV. Закладено в 30 м на південний захід від розкопу III (рис.1), на місці виявлення в профілях дрен будівлі. На майданчику 6 x 6 м досліджено будівлю і 2 стовбові ямки.

Будівля 3. В плані підпрямокутної форми з закругленими кутами. Розміри її 3,8 x 2,8 м, глибина від давнього горизонту 1,3 м. Стінки звужуються до рівного дна (рис.3). В заповненні сильно гумусована глина, змішана з фрагментами кераміки від 4 - 5 горщиків (рис.4, 17-19). Один з них реконструйовано. Вінце трохи відігнуте, тулово овальне, дно віділене. Діаметр вінця 12,4 см, дна 9,5 см, висота 16,5 см (рис.4, 17).

Житла і будівлі Піднікоградівського поселення за конструкцією аналогічні до споруд давніх на Малокопанському городищі і селищі в Петрово (Kotigoroško, 1995, fig.25, 27, 38; Kottigoroško, 1998, рис.2). Житла наземні - прямокутної форми з каркасно - глинобитною конструкцією стін, опалювались очагами.

Очаги в плані овальної форми, розміщені біля однієї з стін. Також зауважимо, що об'єкт, визначений як яма 1 розкопу 1 може бути класифікованим як одноярусна гончарна піч, а яма 3 розкопу 1 - як збросова для кераміки.

В процесі дослідження селища біля с. Підвиноградів зібрано значну кількість речового матеріалу.

Найбільш чисельна керамічна колекція. За технікою виготовлення посуду виділено в дві групи: ліпний і гончарний.

Для класифікації кераміки Підвиноградівського поселення використовується схема, запропонована В.Г.Котигорошко для дакійських керамічних комплексів Верхнього Потисся (Котигорошко, 1995, 131 с.; Kotigoroško, 1995, 338 p.).

Ліпний посуд. Представлений двома підгрупами (А, Б), які різняться між собою технікою виробництва і формами. В першу підгрупу входять горщики, конічні чашки, кубки. Формувались з ретельно відмученого тіста з домішками шпатель, піску і дров'яного. Обжигались добре, хоча не завжди наскрізно. Колір жовтий, коричневий.

Горщики. З шести типів, виділених для Верхнього Потисся, на поселенні Підвиноградів представлено три.

I тип - бочкоподібні горщики. Вінець плавно відігнуте, тулово овальне, найбільше розширення приходить на його центральну частину (рис.4, 38).

III тип - широкогорлі горщики з коротким відігнутим вінцем і овальним туловом. Діаметр вінця 12,5 - 22 см (рис.4, 9, 18, 42).

V тип - стрункі горщики з довгим плавно відігнутим вінцем, найбільше розширення тулова припадає на центральну частину корпусу (рис.4, 17, 24; 5, 3, 6-8).

Чашки. Відносяться до однієї з найбільш розповсюджених форм дакійського посуду, які використовувались як світильники. Конічної форми, з ручкою прикріпленою одним кінцем до краю вінця, а другим до дна (рис.4, 4, 13, 22, 27). Розміри реставрованого екземпляра: діаметр вінця 15,5 см, дна 7 см, висота 8,2 см (рис.4, 22).

Кубки. Представлені одним екземпляром з плавно відігнутим коротким вінцем і трохи овальним туловом. Розміри: діаметр вінця 9,3 см, дна - 6,3 см, висота 12 см (рис.5, 1).

До одиничних форм посуду відносяться диски, які служили кришками горщиків (рис.4, 12).

Відносно декора ліпного посуду підгрупи А найбільша різноманітність відзначається у горщиків, поверхня яких часто прикрашалась наліпними валиками з пальцевими захватами, шишечками, врізними хвилястими лініями, циркулярним орнаментом і "ялиновим" декором (рис.4; 5).

Посуд підгрупи Б. Представлений мисками, "вазами для фруктів", черпаками і корчагами. В своїй більшості вони чорнолощені. Тісто ретельно відмучене з домішками дрібного шпатель.

Миски. Вінець довге, рідше коротке, відігнуте на зовнішній бік, плечики звичайно чітко виражені, тулово конічне, звужується до дна. Діаметр вінця 20 - 30 см, дна 6 - 11 см, висота 9 - 12 см (рис.4, 1, 2).

"Вазы для фруктів". Відрізняються від вищеописаних мисок наявністю високого піддона і своїми розмірами. Діаметр вінця ваз 26 - 48 см (рис.5, 13-14, 16-20, 23-24).

Черпаки. Це невеликі посудини з плавно відігнутим вінцем і закругленим туловом. Мають ручку, один кінець якої кріпиться до вінця, а інший трохи вище найбільшого розширення корпусу (рис.5, 5).

Корчаги. Це крупні товстостінні посудини з добре відігнутим, часто зтовщеним вінцем і овальним туловом. Не рідко горловина корчаг прикрашалась валиками і шишечками (рис.5, 10-12).

Гончарний посуд. За своїми морфологічними даними і технікою виготовлення виділяється в 3 підгрупи (А, Б, Г за класифікацією В.Г.Котигорошко). За виключенням підгрупи Г виготовлявся з ретельно відмученого глиняного тіста з невеликими домішками дрібнозернистого піску або дуже дрібного шпатель. Обжиг пічковий.

Підгрупа А. Розписний посуд. Поверхня вкривалась коричневою або білою фарбою. Основні форми: миски і кубки.

Миски двох типів. До I типу відносяться глибокі посудини з довгим дугоподібним вигнутим вінцем і різко вираженими плечиками. Тулово плавно звужується до дна. Діаметр вінця 20 - 25 см, дна 9 - 10 см, висота 7,5 - 13 см (рис.4, 8, 35).

II тип - невеликі миски з коротким зтовщеним трохи відігнутим вінцем і плавним згибом тулова. Діаметр вінця 17 см (рис.4, 6).

Кубки. Невеликі бочкоподібні посудини. Діаметр вінця 8 - 14 см, дна 6 - 9 см, висота 7 - 11 см (рис.4, 3; 5, 22, 25-26).

Підгрупа Б. Найбільш малочисельна в колекції кераміки Підвиноградівського поселення. Це сігулоподібні посудини, в глиняному тісті яких міститься велика кількість графіту. Поверхня вкривалась вертикальними розчісами (рис.4, 33).

Підгрупа Г. Представлена уламками бічних частин від піфосоподібних посудин.

Індивідуальні знахідки представлені глиняним пряслицем (рис.4, 25) і намістиною (рис.4, 26), двома жорновими камнями, двома точильними брусками, фрагментом залізної пряжки (рис.5, 15) і уламком гострия меча (рис.5, 28).

Пряслице колоподібної форми зі сплюсненими основами. Діаметр 3,2 см, діаметр отвору 0,9 см, висота 2,2 см. Намістина сигароподібної форми, довжиною 4,5 см, діаметром 2,1 см, діаметр внутрішнього отвору 1,0 см.

Жорна - складові частини ручного ротатійного млина (лежаки) виготовлені з вапнякової породи. Діаметр 40 см, товщина 5 - 6 см. Робоча поверхня трохи

вигнута. Поява ротатійних млинів в Карпатському ареалі пов'язується з проникненням і осіданням кельтів (Котигорошко, 1998, с.116; Waldhauser, 1981, с.193, 210).

Пряжка кована, витягнутої овальної форми, довжиною 6 см і шириною 3 см.

Також відмітимо знахідки на територіях вскритих майданчиків, в першу чергу розкопа I, залізних шлаків, а також краплеподібних шматочків бронзи, що вказує на виробництво чорного і кольорового металів.

На завершення відзначимо, що повні аналогії матеріалу Підвиноградівського поселення знаходяться на Малокопанському городищі (Котигорошко, 1998, с.112-113, рис.5-8). Це дозволяє датувати селище сер. I ст.до н.е - поч. II ст.н.е. Невелика відстань між Підвиноградівським пунктом і Малою Копацею (12 км) дозволяє зарахувати поселення до округи городища, в околиці якого відомо ще вісім селищ I ст.до н.е. - I ст.н.е. Мешканці Підвиноградівського поселення підтримували постійні стосунки з населенням Малокопанського городища. Вони виражались, в першу чергу, в торгових зв'язках життєво необхідних і для мешканців городища, які виготовляли ремісничу продукцію, і для сільськогосподарського населення селища. Ймовірно, гончарна кераміка постунала на Підвиноградівське поселення саме з городища. Крім того, в період небезпеки городище було надійним притулком населенню Підвиноградівського селища, яке поповнювало лави захисників укріплень.

Література

Балагури Э.А., Котигорошко В.Г. Археологические исследования в зонах строительства мелиоративных систем на территории Закарпатской области УССР в 1983 году. Отчет. - Ужгород, 1984. - 35 с.

Котигорошко В.Г. Фронтисы Верхнего Потисья (III в.до н.э. - IV в.н.э.). - Ужгород, 1995. - 131 с.

Котигорошко В.Г. Исследования Малокопанского городища в 1995 - 1996 гг. // Carpatia - Carpathica. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. - Ужгород, 1998. - С.109-128.

Kotigoroško V. Tínturilje Tisei Superiorie in veavurile III î.e.n. - IV e.n. (Perioadele La Tene și romană). - București, 1995. - 338 p.

Waldhauser I. Keltische rotacni mlýny v Cechách // PA, - 1981. - LXXII. - S.193-210.

The dacians settlement near the village Pidvinogradiv

Summary

The expedition of Uzhgorod University at 1983 investigated the settlement Pidvinogradiv. According to its materials it resembles the monuments of the Dacian Culture and dates I century b.c. - pr. II century a.d.

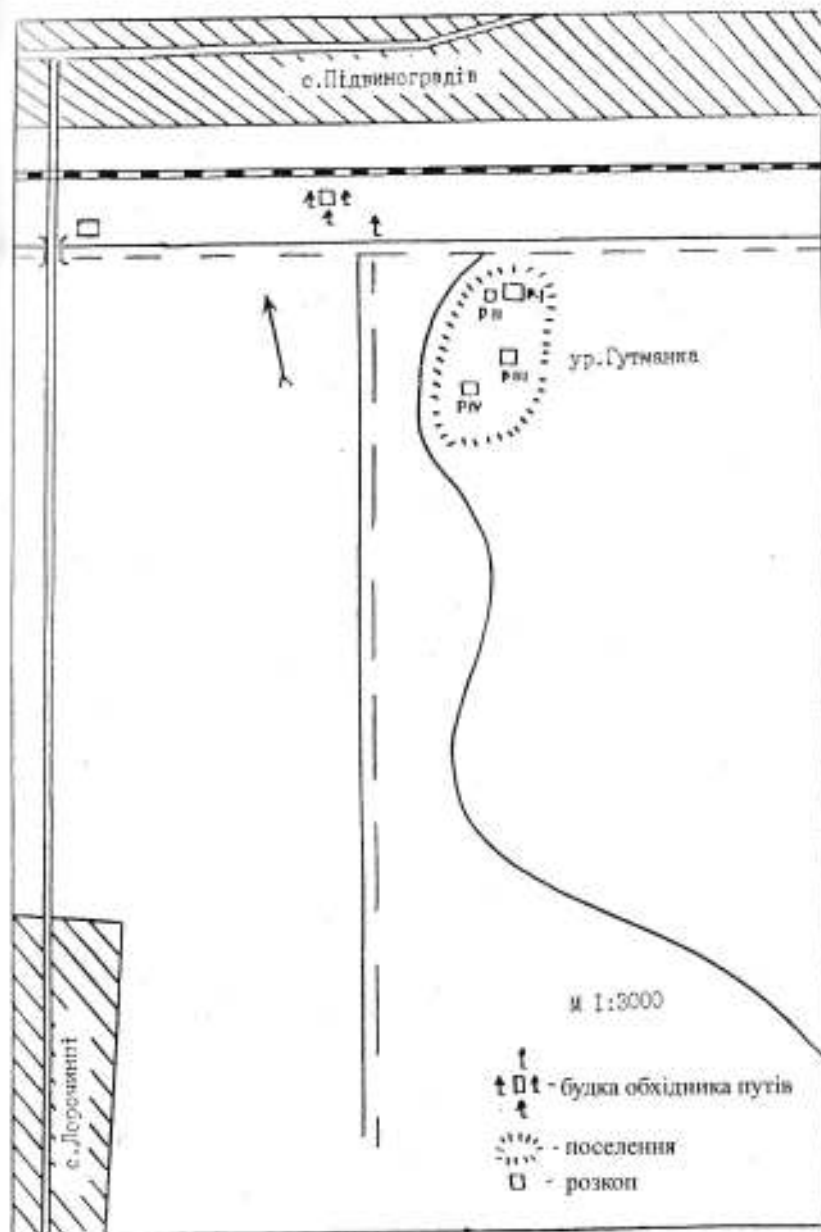

Рис.1. Підвиноградів. План поселення.

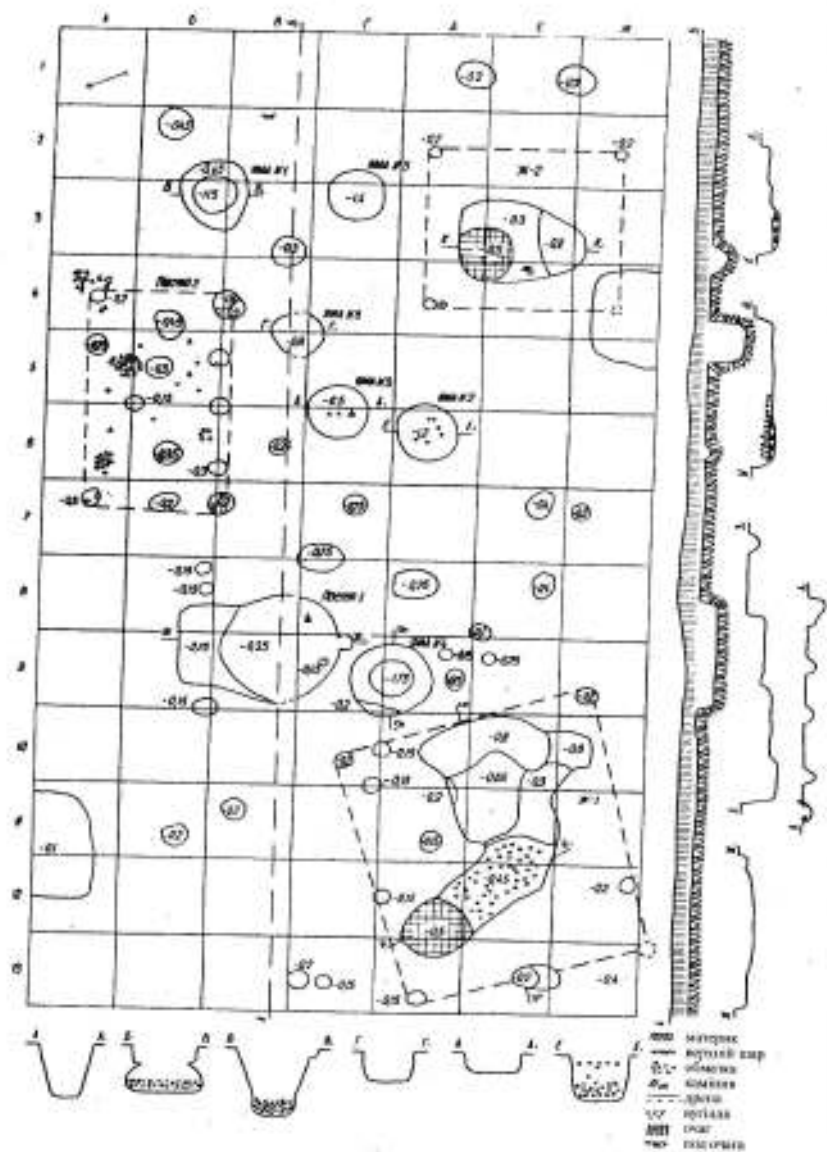

Рис.2. Підвиноградів. План і розрізи розкопа I.

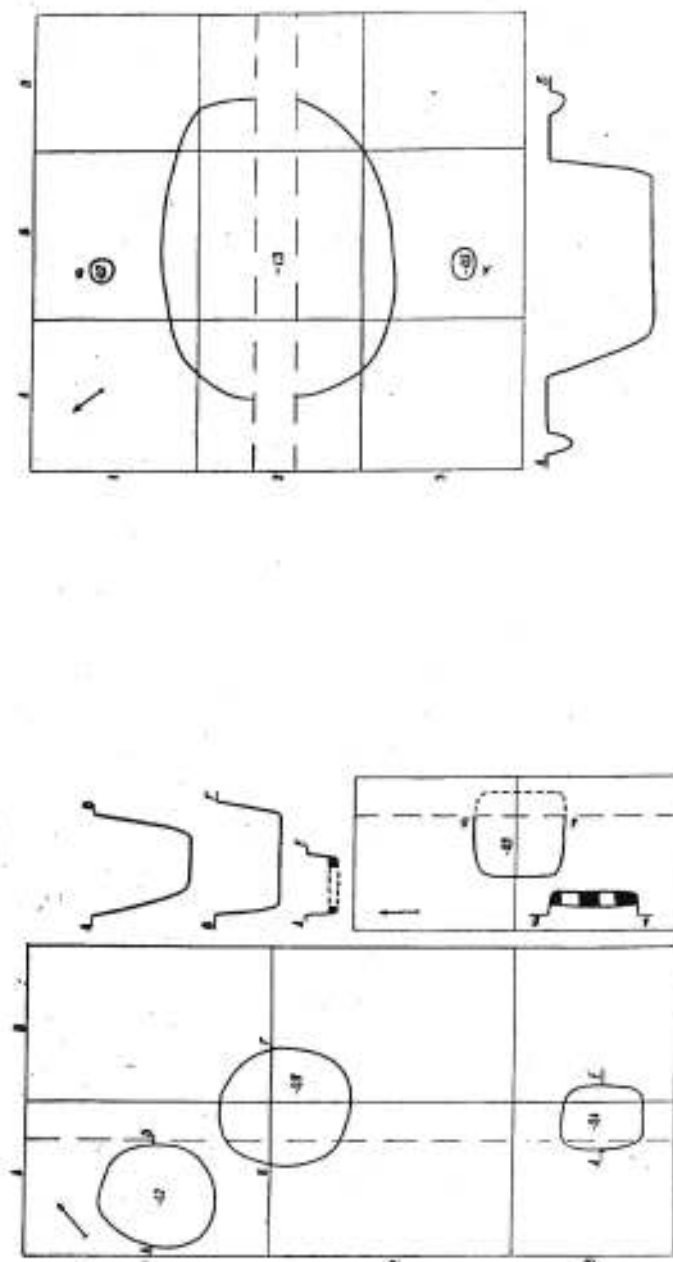

Рис.3. Підвиноградів. План і розрізи розкопів II-IV.

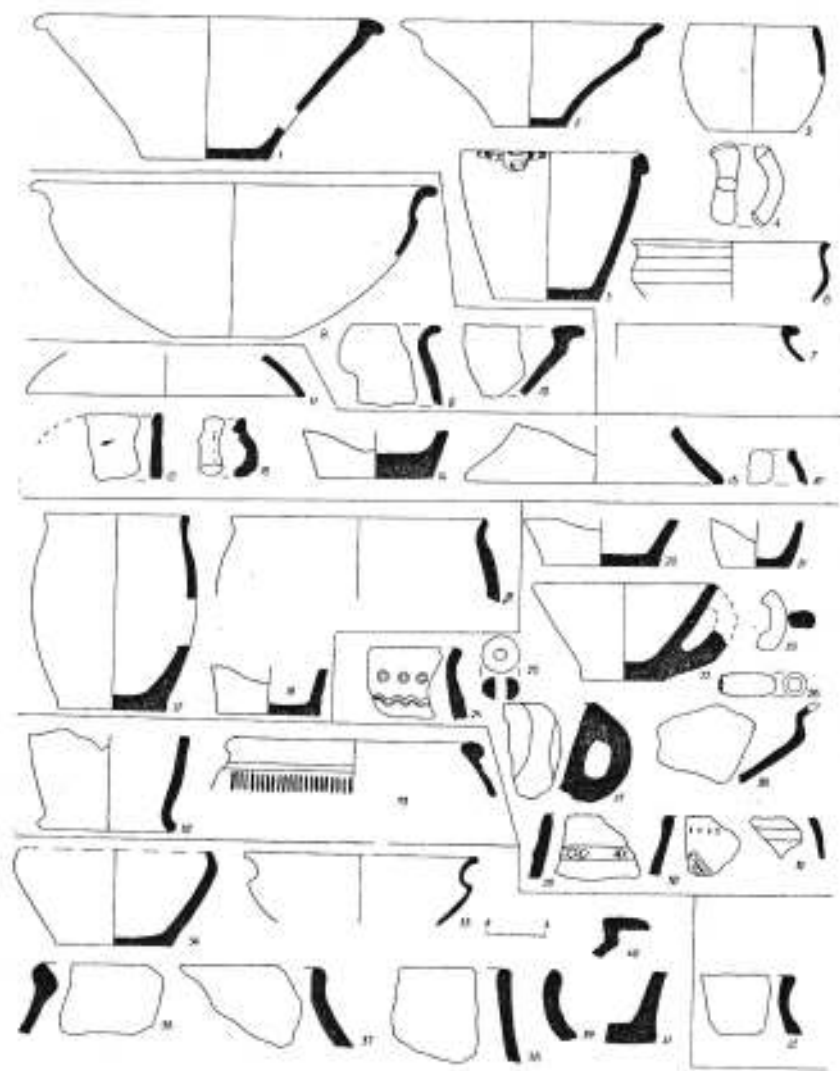

Рис.4. Підвиноградів. Керамічний матеріал: 1-7 - яма 3; 8-10 - яма 7;
11-16 - яма 2; 17-19 - будівля 3; 20-31 - будівля 1; 32-33 - будівля 2;
34-41 - житло 2; 42 - яма 4.

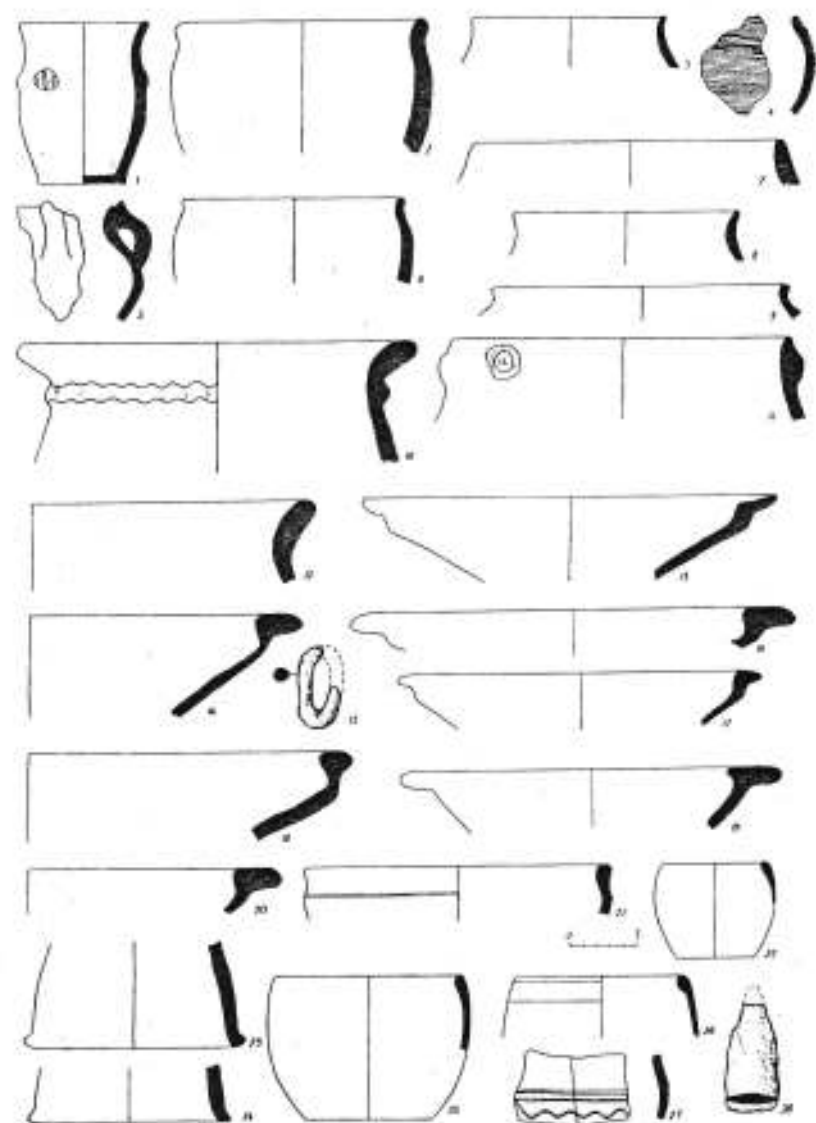

Рис.5. Підвиноградів. Речовий матеріал житла 1.